

Lesið í bókaeign Einars Jónssonar: Miðlun til almennings

Höfundur: Silja Pálmarsdóttir

Inngangur

Það er heillandi að ganga inn í Listasafn Einars Jónssonar þar sem byggingin og höggmyndirnar þar inni vekja upp forvitni og búa yfir töfrandi aðráttarafl. Safnið var stofnað árið 1923 og er fyrsta listasafn landsins sem opnað var almenningi í eigin húsnæði. Húsið er á þremur hæðum en á efstu hæðinni var íbúð listamannsins og eiginkonu hans Önnu Marie Mathilde Jørgensen. Líklegt er að margir gestir safnsins sem fara upp í íbúðina líti inn í bókaskápana og athugi hvaða bækur er að finna þar.

Eftir að hafa unnið í listasafni Einars Jónssonar eitt sumar var ég orðin forvitin að skoða betur þessar bækur, sem eru fjöldamargar, eða um 3000 að tölu. Með styrk frá Myndlistarsjóði haustið 2024 var hægt að byrja að fara yfir og rannsaka bókaeign safnsins. Lögð var áhersla á að taka myndir í góðum gæðum af kápu og bókfræðilegum upplýsingum bókanna og einnig af því sem gefur mögulega innsýn í líf og vinnu listamannsins; áritanir, það sem var skrifað inn á spássíu bókanna, undirstrikanir, staðsetning bókamerkja og fleira. Bækurnar fjalla langflestar um listamenn og verk þeirra, liststefnur og söfn og einnig ýmis andleg mál-efni sem voru Einari hugleikin. Í verkefninu var farið yfir allar bækur í íbúðinni, þær sem voru í herbergjum Einars og Önnu og þær sem eru í bókaskápum í stofunni. Undanskilin voru tímarit sem eru fjöldamörg og verður það seinni tíma verkefni að fara yfir þau. Einnig á eftir að fara yfir bækur sem eru í stöplum höggmynda í safninu og í geymslum.

Mynd 1: Hluti af bókasafni Einars Jónssonar

Bókasafn Einars: skráning og myndun

Verkefnið fór af stað með það fyrir augum að átta sig á því hvaða bækur er að finna í íbúð Einars og Önnu. Bækurnar höfðu ekki verið settar í neina ákveðna röð uppi í íbúðinni og þó nokkuð af bókum Einars voru á skrifstofu safnsins í annarri byggingu. Fyrsta skrefið var því að skipuleggja hvernig ætti að skrá bækurnar og koma þeim öllum fyrir á einum stað. Markmiðið með verkefninu er að koma bókum og öðrum ritum þannig fyrir að hægt sé að hafa yfirsýn yfir safnkostinn, finna bækurnar með auðveldum hætti, tryggja varðveislu þeirra og koma í veg fyrir að óskráðar bækur geti horfið án þess að vitað sé af þeim. Einnig stuðlar þessi vinna að því að upplýsa almenning um hvaða bækur eru á safninu og opna fyrir aðgang að þeim. Sumar bækurnar eru viðkvæmar og að þeim mætti veita takmarkaðan aðgang en aðrar bækur gætu verið til sýnis frammi í safninu, til dæmis í glerborði sem er aðgengilegt almenningi á neðri hæð safnsins.

Þegar rannsóknin var sett af stað var ein af vangaveltunum sú hvort bækurnar og innihald þeirra gætu varpað nýju ljósi á helstu áhugamál eða hugðarefni Einars, en ekki er hægt að finna mikið af upplýsingum frá Einari sjálfum um listaverkin hans. Með því að fara í gegnum bókaeignina voru vonir bundnar við að finna í innihaldi bókanna eitthvað sem mögulega veitti listamanninum innblástur.

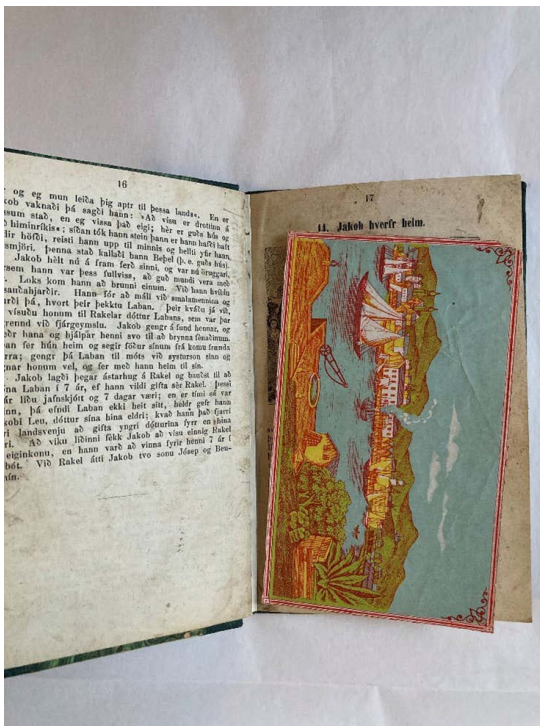
Miklum tíma var varið í að fara yfir hverja og eina bók, fletta í gegnum þær og taka ljósmyndir af kápu, bókfræðilegum upplýsingum og því sem hafði verið ritað á blaðsíður þeirra. Þar var helst um að ræða tileinkanir til Einars og Önnu frá höfundum en einnig þó nokkuð af minnispunktum, undirstrikunum og merkingum við texta og myndir, sem hafa að öllum líkindum komið frá Einari sjálfum.

Í upphafi verkefnisins var farið í heimsókn á Gljúfrastein þar sem skoðað var hvernig bókaeign Halldórs Laxness var skráð og komið fyrir í ákveðinni röð í bókaskápum inni á heimili skáldsins. Þar fengu bækurnar ekki skráningarnúmer eftir Dewey-kerfinu heldur voru númerin byggð upp eftir því hvar bækurnar voru staðsettar í hillum og í hvaða skáp og herbergi. Líklegt er að sama aðferð verði notuð þegar bækurnar í Listasafni Einar Jónssonar fá skráningarnúmer.

Verklagið sem notað var við að skipuleggja bókakostinn á safni Einars Jónssonar var sú að hver bókaskápur fékk einn bókstaf frá A-S til að aðgreina þá frá hvor öðrum. Þetta var gert til að halda með markvissum hætti utan um hvaða bækur tilheyrðu hvaða bókaskáp. Ljósmyndir af bókunum voru svo vistaðar í samræmi við þetta fyrirkomulag. Búnar voru til raf-rænar skjalamöppur, merktar sömu bókstöfum og skjalaskáparnir. Í hverja skjalamöppu voru svo settar myndir af bókum sem tilheyrðu samsvarandi bókaskáp.

Mynd 2: Bókaskápur merktur bókstafnum B

Mynd 4: Það eru ekki bara bækurnar sjálfar, heldur einnig bókamerki og aðrar merkingar inni í bókunum sem skipta máli.

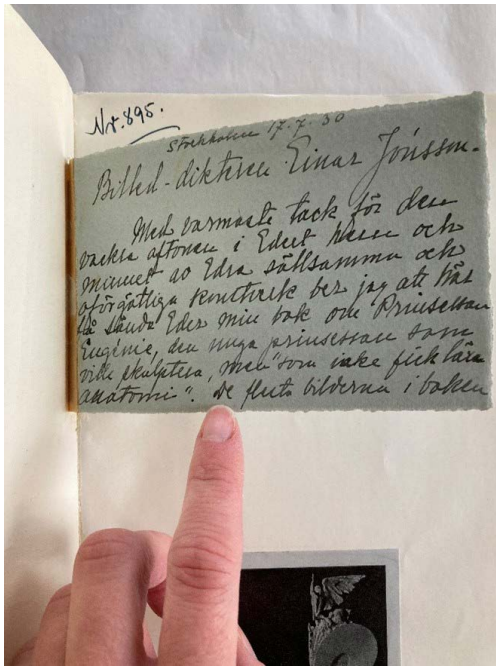

Mynd 3: Bækur merktar bókaskáp K

Mynd 5: Bækur Einars skoðaðar

Til að taka ljósmyndirnar var notaður ljósmyndakassi sem dreifir ljósi á sérstakan hátt og býr til einsleitan bakgrunn. Ekki gafst tími til að lesa alla minnisþykta eða aðrar merkingar sem Einar hafði skrifað inn í bækurnar, en passað var upp á að taka ljósmyndir af því og tengja við aðrar myndir af sömu bók.

Mynd 6: Það eru ekki bara bækurnar sjálfar, heldur einnig bókamerki og aðrar merkingar inni í bókunum sem skipta máli.

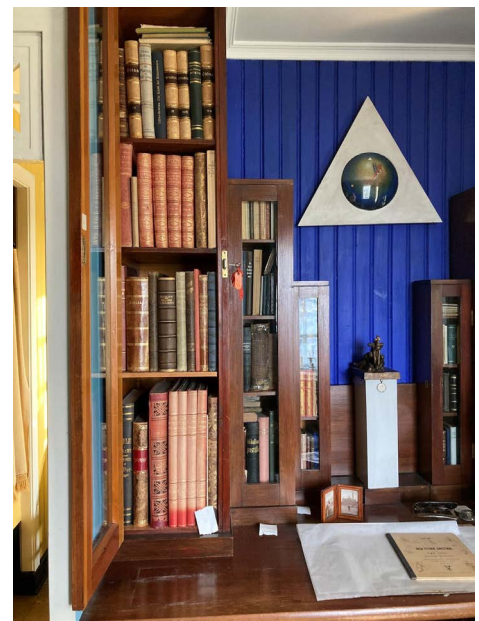
Mynd 7: Það eru ekki bara bækurnar sjálfar, heldur einnig bókamerki og aðrar merkingar inni í bókunum sem skipta máli.

Árangur verkefnisins er í samræmi við það sem lagt var upp með í byrjun. Í ljós kom mikið af áhugaverðum merkingum frá myndhöggvaranum inni í bókunum, stundum í formi texta og stundum í formi annars konar merkinga, við myndir af listaverkum. Afraksturinn fram að þessu, er að nú hafa allar bækurnar í bókaskápunum verið ljósmyndaðar og ljósmyndirnar bera glögg vitni um ástand allra bókanna. Þá hafa allar bækurnar verið skráðar þannig að enginn vafi er á því hvaða bækur eru í safninu. Þessi vinna auðveldar starfsfólki safnsins að hafa yfirsýn yfir bókaeignina og geta ákveðið hvaða bækur er hægt að hafa á borði á safninu fyrir almenning til að skoða.

Framhald verkefnisins og stafræn miðlun

Leitast verður eftir því að fá styrk í framhaldinu til að fara ofan í kjölinn á því hvað það er sem listamaðurinn skoðaði helst og punktaði hjá sér. Listasafn Einarssonar hefur nú þegar fengið styrk úr aukaúthlutun Safnasjóðs til að halda skráningunni áfram og birta samantekt á íslensku og ensku á þeim bókum sem þykir líklegt að Einar hafi skoðað mest eða haft sérlegt dálæti á. Eins og þekkt er var Einar heillaður af hvers konar andlegum málefnum, þjóðsögum, táknum og sýmbólisma. Með því að fletta vandlega í gegnum hverja einustu bók er hægt að sjá hvaða bækur það voru sem Einar skoðaði sérstaklega vel og voru teknar ljósmyndir og merkt sérstaklega við þær bækur svo hægt sé að kanna betur hvað það var sem vakti mögulega innblástur að verkum hans.

Áformað er að koma á þessari nýju þekkingu á framfæri með því að miðla henni á stafrænu formi á heimasíðu safnsins. Þar getur almenningur nýtt sér hana til gagns og gamans. Enn er ekki alveg ljóst hvaða upplýsingar um bókaeignina verða settar á heimasíðu safnsins eða hvernig þær verða settar fram, en ýmsir möguleikar eru fyrir hendi. Þar væri hægt að setja lista yfir bækurnar bæði í stafrófsröð, eftir útgáfuárum og eftir því hvaða efnisflokki þær tilheyra. Einnig mætti setja saman lista um bækur einstakra listamanna úr bókaeigninni en auðsjáanlegt er, eftir að farið var yfir bækurnar, að sumir listamenn koma oft fyrir í bókaeign Einars. Lögð verður áhersla á að miðla upplýsingum um þá bókatitla sem Einar virðist hafa lesið mest og skrifað inn í. Þar með getur almenningur kynnt sér hvað veitti þessum afkastamikla myndhöggvara innblástur og seiglu.

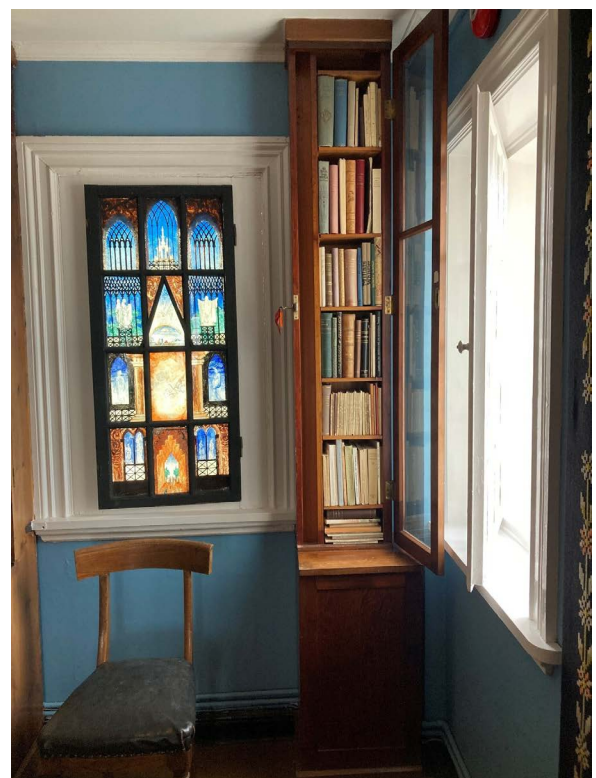

Mynd 8: Herbergi Einars

Stafræn miðlun á bókaeigninni auðveldar yfirsýn yfir bókaeignina og eykur aðgengi að upplýsingum um bækurnar. Þegar vinnu við verkefnið er lokið má sjá fyrir sér að myndir af bókunum og skráningarupplýsingar verði færðar inn á menningarsögulega gagnasafnið Sarp.

Að lokum

Bókaeign Listasafns Einar Jónssonar er sameiginleg eign íslensku þjóðarinnar og þess vegna er skylt að varðveita hana og hafa hana aðgengilega. Listasafnið er einstakt þar sem það varðveitir og sýnir persónulega muni listamannsins og konu hans Önnu Marie Mathilde Jørgensen, en Einar sjálfur lagði áherslu á að þjóðin fengi aðgang bæði að verkum hans og að því sem tengdist tilurð þeirra.

Mynd 9: Bókaskápur í herbergi Einars

Mjög mikilvægt er að klára að kortleggja bækurnar og önnur rit sem eru á nokkrum stöðum á Listasafni Einars Jónssonar og koma þeim þannig fyrir að fræðimenn, bæði hér á landi og erlendis, geti nýtt sér þessa bókaeign í rannsóknum sínum á íslenskri myndlist. Á sama tíma er hér kærkomið tækifæri til að veita almenningi möguleika á að kynna sér betur hvert Einar Jónsson leitaði sér innblásturs. Þessi rannsókn og skráning gerir Listasafni Einars Jónssonar kleift að setja fram meira efni fyrir almenning til að fræðast um íslenska myndlistararfleið og öðlast betri skilning á því hvað virðist hafa haft áhrif á listamanninn, bæði er við kemur safnbyggingunni sjálfri og listaverkunum sem í henni eru.